

Què farem? Què direm quan ningú ja no ens recordi?

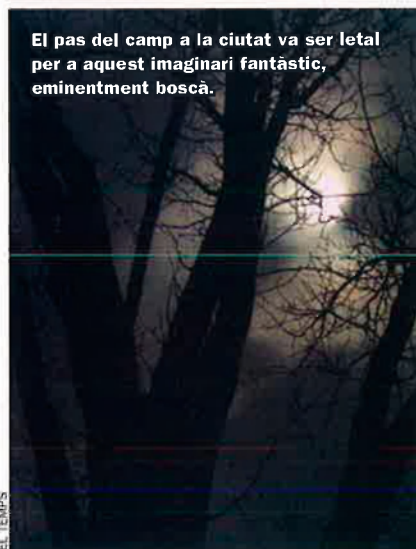
Minairons, dones d'aigua, donyets, diables boiets, llufes, nyitus, gambosins... Els éssers que fa uns anys atemorien els nostres avantpassats sembla que hagin deixat de regnar. EL TEMPS publica durant l'agost una sèrie d'articles en què es descriuran esquemàticament alguns d'aquests éssers fantàstics que, vés a saber, encara us faran rics. Bona lectura!

No estem sols. Cada nit, quan ens n'anem a dormir, centenars de petits éssers, gegants, esperits, genis i animalons campen a pler, fent i desfent i influint d'una manera o d'una altra en les nostres vides.

Aquesta era, almenys, la resposta que tenien els nostres avantpassats per als interrogants difícils de respondre. Per què hi ha famílies que progressen de manera fulgurant? Els minairons els deuen ajudar, bramant als quatre vents "què farem? Què direm?". O potser és que han robat una peça de roba d'alguna dona d'aigua despistada. O potser han pactat amb el pare llop perquè els respecti els ramats... Per què neva? Perquè els criats del pare de la neu estan plomant oques per preparar un gran festí. Per què se senten sorolls, de nit, a casa? Perquè, sens dubte, els follets fan de les seves per les estances.

Els Països Catalans, de cap a cap, són un territori curull d'éssers mitològics que donen resposta a les mil i una situacions en què es troben els humans dia a dia. Malgrat la presència constant de gnoms, fades, *hobbits*, *trasgos*, *meigas*, druides, *orc*s, *el*fs, *sil*fs... –tots de procedència forana– que transmeten els mitjans de comunicació actuals, el país disposa de tot un imaginari mitològic propi d'allò més ric i divers.

En la darrera Nit de Santa Llúcia, celebrada a la Seu d'Urgell, Omnim Cultural

va retre un petit homenatge als minairons que poblen els Països Catalans. Durant tota la vetllada, els imaginaris minairons –representats per Comediants– es van passejar entre taula i taula fent de les seves. Els minairons dels Pirineus, però, no són els únics éssers fantàstics que ens acompanyen cada dia. De Salses a Guardamar i de Fraga a Maó i l'Alguer, el país va ple de criatures màgiques.

I per què poblen el país tants éssers imaginaris? L'antropòleg Josep M. Fericgla apunta una hipòtesi: els Països Catalans –o el País Basc, o els països nòrdics– són tan rics en éssers mitològics perquè

als seus boscos hi neix l'*Amanita muscaria*, el reig bord, el bolet de capell roig i tacat de restes de volva blanca, un potent al·lucinogen. Després de la ingestió del reig bord, les al·lucinacions que se'n deriven porten a imaginar-se petites llumetes parladores rondant al voltant de l'intoxicat. Els antropòlegs Joan Casanova i Joan Creus, tot i considerar versemblant la hipòtesi de Fericgla, n'apunten una altra. No és tant la presència del reig bord com la presència de la falguera la que va determinar que als Països Catalans s'hi desenvolupés un nodrit imaginari col·lectiu.

Sigui com sigui, actualment ja són ben pocs els qui creuen en aquests éssers, o bé que ni tan sols es recorden de la seva existència. El pas del camp a la ciutat va ser letal per a aquest imaginari fantàstic, eminentment boscà. L'antropòleg Alfons Llorenç apunta un altre motiu que pot explicar la desaparició del subconscient col·lectiu: la secularització de la societat actual. Tots aquests éssers són "les restes d'un naufragi de les religions precristianes". En arribar el cristianisme, aquestes criatures van quedar relegades, però sense arribar a desaparèixer del tot. Acabaven sorgint, d'una manera o altra, com a antagonistes a la religió cristiana, que s'havia imposat sobre les heretgies anteriors. Ara bé, "si actualment ja no celebrem les festes amb profunditat religiosa, també perdem allò que hi va adherit. Quan se secularitzen tots els ordres de la vida, el món màgic hi va darrere... Si és ridícul encendre una espelma a Sant Joan, més ridícul és anar a veure si a les dotze de la nit la falguera ha florit o si hi ha una bruixa que es banya", destaca Llorenç.

A aquesta situació s'hi afegeix un agreujant notable: els mitjans de comunicació. Si la secularització hagués comportat la mort dels éssers mitològics catalans, també hauria sentenciat la resta de mitologies. Però això no ha passat a tot arreu, perquè els mitjans de comunicació s'han fet seves les mitologies nòrdiques i les han projectat internacionalment: "Si ja ho teníem

totalment marginat i invisibilitzat, ara es produeix la substitució. Això del *Senyor dels anells* ens ve com una forma globalitzadora que ens destrueix el subconscient col·lectiu. Ningú no ens diu que el que valen són els *elfs* i que els donyets no serveixen, però tothom pinta els *elfs* com una cosa fabulosa que, a la pràctica, desplaça el nostre món màgic." Casanova i Creus reblen l'afirmació: "No només l'obra de Tolkien, sinó moltes altres elaboracions literàries i figuratives dels petits éssers fantàstics, en efecte, han 'colonitzat' o distorsionat el que, per altra banda, estava igualment condemnat a la desaparició pel mateix avenç de l'anomenat progrés social i tecnològic. A un nivell més popular tenim el profund efecte en l'imaginari modern dels nans de Walt Disney o els barrufets televisius." El folklorista Jan Grau, fins i tot, apunta que aquest agreujant ja arrenca de temps enrere: "Quan la literatura era l'opi, no ho vam escriure. Ara que l'opi és la televisió, tampoc tenim els guions."

Així, des dels recopilatoris dels germans Grimm fins a *David, el Gnom*, passant pel Tolkien escrit i televisat, un imaginari forà ha calat molt endins: "Si reivindicarem el dret a tenir els nostres éssers mitològics, ens ridiculitzarien. Els nostres follets no poden entrar en la formació de la canalla, però unes coses més o menys paregudes, però diferents, sí que hi entren", apunta Alfons Llorenç. Però... és que tan diferent és una fada celta d'una dona d'aigua de Sant Miquel del Fai? Sí i no: "En el fons, tots aquests éssers són similars, però és en els gestos que es distingeixen i es fan singulars. El vi del Penedès i el de Califòrnia pot ser el mateix, però el que és particular és el gest", exemplifica Llorenç. I si per apreciar una bona denominació d'origen Binissalem, Ribesaltes o Priorat és important conèixer-ne les característiques, també és bàsic conèixer el món màgic dels Països Catalans per valorar-lo en tota la seva complexitat.

Descobrim, doncs, per què perdem la memòria, per què si caiem dins un gorg no en tornem a sortir i per què si esmentem el nom de "goja" perdrem totes les riqueses acumulades. Les quatre setmanes vinents donaran veu als mil i un éssers que, tradicionalment, han donat resposta a aquestes i d'altres qüestions.

Bernat Ferrer i Frigola

Una mitologia 'tocada del bolet'

Cada un dels indrets dels Països Catalans és ocupat per un ésser de remenuda estatura, cada cova és protegida per un drac, a cada gorg viu una dona d'aigua... L'imaginari fantàstic català és d'allò més viu, enfonsant les arrels milers d'anys enrere i que ens ha arribat fins a l'actualitat d'una manera més o menys desdibuixada.

Totes les bestioles imaginàries que fan de les seves de Salses a Guardamar pertanyen a "una visió de la natura viva, pròpia de les cultures antigues, amb éssers que es mouen als voltants dels quatre elements. Són l'expressió d'una energia que està al fons de la realitat. Un arbre no és només un arbre, sinó que és un esperit que es manifesta a través d'aquest arbre", segons l'expert en cultura popular Joan Soler i Amigó. Uns éssers que transmetien regles de comportament i donaven resposta als petits maldecaps de cada dia. Gairebé hi havia un ésser per a cada tipologia de situació estranya.

L'esquema, però, no sembla que es reproduís arreu del món per igual. És a dir, l'imaginari fantàstic popular català –o el del País Basc, o el de Sibèria– tenia explicacions per a mil i una situacions, una afirmació difícil d'extrapolar, per exemple, a Castella, Alemanya o Grècia. L'antropòleg Josep M. Ferriçla apunta una hipòtesi: la presència de l'*Amanita muscaria*, el reig bord, als boscos dels Països

Catalans. Per la mateixa regla de tres, a les zones on no hi neix aquest bolet al·lucinogen, l'imaginari col·lectiu és molt més limitat.

D'altres folkloristes, com Jan Grau o Joan Soler i Amigó, tot i no descartar aquestes hipòtesis etnobotàniques, les consideren insuficients per explicar la riquesa de la mitologia catalana i la desconeixença existent entorn de mitologies com, per exemple, la castellana: "No es coneix una mitologia castellana perquè, segurament, no hi ha gent que l'hagi treballat, com aquí sí que ho va fer Joan Amades", apunta Joan Soler. L'antropòleg Alfons Llorenç, però, en discrepa obertament: "Si Castella hagués tingut un imaginari propi, prèviament ja ens hauria envaït, i la prova és que no ho ha fet".

Sigui com sigui, els diversos indrets dels Països Catalans compten amb una mitologia rica, genuïna i d'allò més entremaliada. Gairebé a cada racó geogràfic s'hi pot comptar un ésser màgic, tal com s'exposa en la següent relació.